

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Volume: 3 Issue: 13 Year: 2010
WOMAN STUDIES (Special Issue)

TÜRKİYE KIRSALINDA TARIMDA ÇALIŞAN KADIN NÜFUS (1990–2000)
WORKING WOMEN POPULATION IN AGRICULTURAL SECTOR IN RURAL TURKEY
(1990–2000)

Döndü ÜÇEÇAM KARAGEL*

Özet

Türkiye kırsalında iktisaden faal kadın nüfusun çalıştığı alan tamamen tarımsal faaliyetlere yöneliktir. Kırsalda çalışan kadınların tarım sektöründeki payları %90'ın üzerindedir. Bin dokuz yüz doksan ve 2000 yılları arasındaki 10 yıllık süreçte kadınların tarım sektöründeki payları artarak devam etmiştir. 1990 yılında kırsal kesimde tarımda çalışanların %57'sini kadınlar oluştururken bu oran 2000 yılında %58'e çıkmıştır. Bin dokuz yüz doksan ve 2000 yıllarında Karadeniz Bölgesi tarımda çalışan kadın oranı bakımından ilk sırada yer almaktadır. Ancak 2000 yılında bölgesel dağılıfta önemli farklılıkların olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, kırdaki çalışan nüfus, tarımsal işgücü, tarımda kadının payı.

Abstract

In rural Turkey the whole of economically active women population works almost completely in the agricultural related activities. More than 90% of working women in the rural area are engaged in the agricultural sector. The share of women workforce continued growing during the decade from 1990 to 2000. While in 1990, 57% of agricultural workforce was made up of women, in 2000 this ratio rose to 58%. In 1990 and 2000 the Black Sea region had the highest ratio of women workforce in agricultural sector. However, it is observed that there are significant differences between regions in 2000.

Key Words: Turkey, working population in rural area, agricultural labor-force, women proportion in agriculture.

Giriş

Türkiye'de kadınların işgücüne katılma payları kırsal kesim ile şehirler arasında büyük farklılık göstermektedir. Kırsalda çalışan kadın oranı erkeklerden fazladır. Kadın, ekonomik özgürlüğünü kazanabilmek için şehirlerde nispeten daha iyi şartlarda çalışırken, kırsal kesimde bedensel gücünü zorlayan işlerde çalışmak durumundadır. Kırsal kesimde kadının çalıştığı iş kolları neredeyse bütünüyle tarımsal faaliyetlere yöneliktir.

Çalışma yaşamına katılan kadınlar söz konusu olduğunda; 1990'ların sonunda Türkiye'de kadın işgücünün en büyük bölümü hala tarımda ve ücretsiz aile işçisi durumundadır. Kırsal kesimde tarımsal çalışmalar, kadının geniş ölçüde katıldığı bir üretim alanıdır. Kadın, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesim ekonomisini ayakta tutan temel bir güçtür. Aile içinde evinin kadını ve anne olarak taşıdıkları sorumluluklarının yanı sıra tarımsal faaliyetlere de büyük ölçüde bedenen katılmaktadır.

* Dr. , Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü-ELAZIĞ, ducecam@firat.edu.tr

Türkiye’de kırsal kesimde çalışan kadın nüfus, %90-95 oranında tarım sektöründe istihdam olmuştur. Geçmişten günümüze doğru değişiklikler görülse de 1927’den beri kadın faal nüfusun ezici bir çoğunlukta yoğunlaştığı alan tarım sektörüdür. Tarımdaki kadın gücü, büyük oranda “aile yardımcısı” sıfatıyla ücretsiz çalışmaktadır. Bu tarz çalışmanın karşılığı, kadının tüm ailesinin ekonomik gücünü arttırmaya bedeni emeğiyle katılmasından ibarettir.

Türkiye kırsalında tarımda çalışan kadın nüfusun dağılımını ve bu dağılışa etki eden faktörleri ortaya koymayı amaçladığımız bu çalışmada 1990 ve 2000 yıllarına ait istatistik verileri değerlendirilmiştir. İstatistikler kırsal kesim ve il-ilçe merkezleri olarak ayrı ayrı incelemeye tabi tutulmuştur. Çünkü tarımsal faaliyetler kırsal kesim ile il ve ilçe merkezlerinde farklı boyutlarda kadın nüfusun çalışmasını etkilemektedir. Bu çalışmada kırsal kesimde kadın nüfusun tarımdaki yeri ve önemi üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amaçları dışında kalması sebebiyle il ve ilçe merkezlerinde tarım sektöründe çalışan kadınların durumu ise başka bir çalışmada değerlendirilecektir.

Çalışmada öncelikle şu sorulara cevap aranmıştır: Türkiye kırsalında kadın nüfus tarım sektöründe nasıl bir dağılım dokusu göstermektedir? Bin dokuz yüz doksan ve 2000 yılları arasında kadın nüfusun tarım sektöründe gösterdiği değişim nasıldır? Bu değişime etki eden faktörler nelerdir? Tarım sektöründe çalışan kadın nüfusun yoğunluk gösterdiği alanlar nerelerdir ve bu alanların coğrafi özellikleri nelerdir?

1. Veri ve Yöntem

Araştırma, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nin 1990 ve 2000 yıllarına ait “Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri”ne ilişkin verilere dayanmaktadır. Bu istatistikî bilgiler, TÜİK’ nin yayınlanmış verileri olmayıp bireysel çabalarla temin edilmiştir. Türkiye geneli tüm ilçelerin kırsal kesimine ilişkin yayınlanmış veri olmadığı için bu çalışmada değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Çalışma kapsamında 1990 yılına ait 67 il ve 881 ilçe ile 2000 yılına ait 81 il ve 901 ilçenin kırsal kesimine ait verileri değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Türkiye’de kırsal kesimde tarımda çalışan nüfus 1990 ve 2000 yıllarına göre ayrı ayrı tespit edilerek il geneline ilişkin tablolar oluşturulmuştur. Bu tablolardan hareketle tarımda çalışan nüfus çoktan aza doğru sıralanmış ve oran ölçekli daire grafiklerin çizilmesi için temel teşkil etmiştir. Bin dokuz yüz doksan ve 2000 yılları için aynı ölçeklendirme esas alınarak Türkiye haritası üzerinde tarımda çalışan nüfus görsel hale getirilmiştir. Aynı ölçek kullanımı sonucunda 10 yıllık süreçte ortaya çıkan değişimler net bir şekilde görünür hale gelmiştir. Daire grafikleri içerisinde de cinsiyete bölünüş gösterilmiştir.

Bir diğer tabloda ise kırsal kesimde toplam çalışan nüfus grubu içinde tarımda çalışanların payı hesaplanmış ve çoktan aza doğru bir sıralama yapılarak yoğunluk bölgeleri ortaya çıkarılmıştır.

İl geneli tablolarından hareketle tarımda çalışan kadın nüfus oranı hesaplanarak yine çoktan aza doğru bir sıralama yapılmıştır. Daha sonra bu oranlar bölgelere göre tarımda çalışan kadın nüfus oranı şeklinde tablolaştırılmıştır.

Türkiye’de kırsal kesimde tarım sektöründe çalışan kadın nüfusun daha ayrıntılı dağılımını gösterebilmek amacıyla il geneli dışında ilçeler ölçüsünde de tablolar ve haritalar hazırlanmıştır. Bin dokuz yüz doksan yılına ait 881 ilçe ile 2000 yılına ait 901 ilçenin verileri değerlendirilmiş ve tablolaştırılmıştır. Bu tablolarda cinsiyete göre tarımda çalışan nüfus payları hesaplanmıştır. Tarımda çalışan kadın nüfusun payı esas alınarak ilçelere göre dağılım haritaları çizilmiş ve bu sayede yıllar arasında görülen farklılaşma görsel hale getirilmiştir. Harita ölçeğinin hazırlanmasında da tarımda çalışanlar içinde kadınların payına göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırma %50’den az, %50–55 arası, %56-60 arası ve %61’den fazla olan yerler şeklinde düzenlenmiştir.

Kırsal kesimde tarımda çalışan kadın nüfusun en yoğun ve en az olduğu ilçeler de ayrı tablolar halinde gösterilmiştir.

2. Bulgular ve Tartışma

Uzun yıllar Türkiye ekonomisi tarıma dayalı olarak gelişme göstermiş, buna bağlı olarak tarım sektöründe çalışan nüfus her zaman önemli bir paya sahip olmuştur. İktisaden faal kadın nüfusun $\frac{3}{4}$ ’ü

hala bu sektörde yer almaktadır (Özgüç, 2006: 207). Türkiye’de çeşitli tarımsal faaliyetlerde kadın işçi kullanımı hem büyük ölçüde artmıştır hem de çok büyük bölgesel karşıtlıklar göstermektedir. Türkiye’nin bazı tarım bölgelerinde kadın işçi kullanımı çok büyük miktarlara varırken, toplam içinde kadınların payı da yüksek oranlar vermektedir; hatta bazı illerde toplam içinde kadınların değil erkeklerin ve çocukların payından söz edilebilmektedir. Ticari ve geçim tarımının mekânsal yapısı, yetiştirilen ürünler bu dağılımda etkili olmaktadır (Özgüç, 1998: 123).

Tarım, genel istihdamda ve kırsal alanlarda rakamsal anlamda en büyük istihdamı sağlamaktadır. Kırsal alanlarda tarım, toplam istihdamın %63’ünü oluşturmaktadır. İki bin altı yılında çalışan kadın nüfusunun %48,5’i tarım sektöründe çalışmaktadır (6. Periyodik Türkiye Raporu, 2008, 53). Türkiye’de kadın işgücünün en yoğun olarak istihdam edildiği sektör tarım sektörüdür. Gelişmekte olan ülkelerde genel eğilim, tarım sektöründe çalışan işgücü oranının diğer sektörlerle göre daha yüksek olmasıdır. İki bin bir - 2006 döneminde, Türkiye’de kadın işgücünün diğer sektörlerle göre tarım sektöründe daha fazla istihdam edilmesinin en önemli nedenlerinden birisi, kadın işgücünün eğitim düzeyinin nispeten düşük olmasıdır (Şimşek, 2008: 63).

Tarımın hakim olduğu ve eğitim düzeyinin düşük olduğu dönemlerde, kadınlar ücretsiz aile işçisi olarak üretime katkı sağlamaktadır. Tarımda makineleşme başladıktan sonra, kadınlar evlerine çekilerek, ürünlerini haftada bir pazara çıkararak satma eğiliminde olurlar. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, büyük kent merkezlerine göç ettiklerinde ise, işgücüne katılım oranları düşecektir. Türkiye’de yaşanan süreç de buna benzer bir eğilim göstermektedir (Şimşek, 2008: 59).

Kadınların işgücüne katılımı açısından kırsal ve kentsel alanlar arasında ciddi farklılıklar vardır. Bin dokuz yüz doksan yedi yılı itibarıyla kırsal alanlarda kadınlar için işgücüne katılım oranı %36,9, erkekler için %73,9 iken kentsel alanlarda kadınlar için bu oran %16,1’e, erkekler için %66,8’e düşmektedir. Kadın işgücünün en yoğun olduğu sektör tarım sektörüdür. Bu sektörde ücretli çalışan kadınların oranı ise (%0,25) çok düşüktür (Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü 1998: 26–32). İki bin altı yılına gelindiğinde 1990’lı yılların başında kent ve kırdaki kadın işgücü oranları arasında var olan uçurumun azaldığı görülmekle beraber hala büyük bir fark bulunmaktadır. Diğer yandan kırdan kente göçün yaratmış olduğu etki, kırsal alandaki kadın işgücüne katılım oranlarının düşmesine neden olmuştur. İki bin yılında %40,2 seviyesinde olan kırsal kesimdeki kadın işgücüne katılım oranı 2006 yılında %33’e gerilemiştir (KSSGM 2008: 11).

Kadınların durumları gerek iktisadi faaliyet kollarına gerekse meslek gruplarına göre incelendiğinde en fazla dikkat çeken özellik kadınların işyerlerindeki konumları ve üstlendikleri işlerin niteliğidir. Kadın işgücünün tarım sektöründe yığılmasının doğal sonucu olarak diğer mesleklerdeki kadınların oranı son derece düşük kalmaktadır (KSSGM 1998: 34).

Çağdaş toplumlarda artan iş bölümü ve uzmanlaşma çalışma yaşamının belirleyici özellikleri olma durumundadır. Oysa geleneksel yapı içinde kadının mesleki farklılaşması çok azdır. Kırsal kesimde, kadının tarım sektöründe ücretsiz çalışması, kocasınınkinden farklı tarım dışı bir mesleği icrasına güçtür (Doğramacı, 1982: 111).

Sanayileşmiş ülkelerde kadının tarım dışında istihdam oranı yüksektir. Türkiye’de toplumun sosyo-ekonomik gelişmesine bağlı olarak kadınların mesleklerinin çeşitlendiği görülmektedir. Bununla birlikte 1927’den 1985’e kadar kadınların meslek kollarına dağılımlarının hala erkeklerinkinden çok farklı olduğu ortadadır. 1985 yılında çalışan kadınların hala %82,49’u tarım sektöründedir (Doğramacı, 1982: 111).

Türkiye’de toplam nüfus içerisinde iktisaden faal kadın ve erkek nüfus kırsal kesim ile il ve ilçe merkezlerinde büyük farklılık göstermektedir. Kırsal kesimde iktisaden faal nüfusun oranı 1990 yılında %59’dan 2000 yılında %61’e çıkmıştır. İl ve ilçe merkezlerinde ise oran %29’dan %26’ya gerilemiştir. 1990’da kırsal kesimdeki kadın nüfusunun %56,2’si tarımda çalışırken bu oran 2000 yılında %59,2’ye yükselmiştir. İl ve ilçe merkezlerinde ise tam tersi bir durum yaşanmıştır (Tablo 1).

Toplam Türkiye nüfusu içerisinde tarımda çalışan nüfus oranları değerlendirildiğinde; 1990 yılından 2000 yılına %22,2’lik orandan %18,5’e bir gerilemenin olduğu dikkat çekmektedir. Bu azalmada erkek oranları kadınlara göre daha fazladır (Tablo 1).

Tablo 1: Türkiye’de Toplam Nüfus, İktisaden Faal Nüfus ve Tarımda Çalışan Nüfusun Cinsiyete Bölünüşü (1990–2000)

	1990			2000		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Toplam Kır Nüfusu	11.359.494	11.787.190	23.146.684	11.919.132	11.878.521	23.797.653
%	49	51	100	50	50	100
İktisaden Faal Kır Nüfusu	6.736.437	6.887.609	13.624.046	7.275.291	7.325.662	14.600.953
%	59,3	58,4	59	61	61,8	61
Tarımda Çalışan Kır Nüfusu	4.974.454	6.618.276	11.592.730	5.077.876	7.031.085	12.108.961
%	43,8	56,2	50	42,6	59,2	50,8
Toplam İl ve İlçe Merkezi Nüfusu	17.247.553	16.078.798	33.326.351	22.427.603	21.578.671	44.006.274
%	52	48	100	51	49	100
İktisaden Faal İl ve İlçe Merkezi Nüfusu	8.237.042	1.520.805	9.757.847	9.292.114	2.104.074	11.396.188
%	47,7	9,4	29	41,4	9,7	26
Tarımda Çalışan İl ve İlçe Merkezi Nüfusu	672.876	282.190	955.066	365.895	101.971	467.866
%	3,9	1,7	2,9	1,6	0,5	1
Toplam Türkiye Nüfusu	28.607.047	27.865.988	56.473.035	34.346.735	33.457.192	67.803.927
%	51	49	100	51	49	100
İktisaden Faal Türkiye Nüfusu	14.973.479	8.408.414	23.381.893	16.567.405	9.429.736	25.997.141
%	52,3	30,1	41	48,2	28,2	38
Tarımda Çalışan Türkiye Nüfusu	5.647.330	6.900.466	12.547.796	5.443.771	7.133.056	12.576.827
%	19,7	24,8	22,2	15,8	21,3	18,5

Kaynak: TÜİK, 1990–2000

Türkiye’de tarımda çalışan nüfus doğal olarak ziraat potansiyeli yüksek olan geniş ve verimli arazilerin bulunduğu, sulama ile ilgili problemlerin olmadığı alanlarda yoğunluk göstermektedir. Bu alanlarda üretim devresi içerisinde yoğun emek ve işgücü ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple mevsimlik işgücü göçlerinin çekim merkezleri durumundadırlar. Konya, Samsun, Adana, Antalya, Mersin, Hatay, İzmir, Manisa, Şanlıurfa, Bursa, Balıkesir bu alanlara en güzel örnekleri teşkil etmektedir (Şekil 1–2). Kendi tarım işletmelerinden yeterli geliri elde edemeyen az topraklı veya topraksız aileler, geçimlerini sağlayabilmek ve çalışabilmek amacıyla daha fazla tarımsal iş olanağı bulunan yörelere mevsimlik veya günübirlik giderek iş aramaktadır. Özellikle pamuk, fındık, çay, tütün, üzüm, havuç ve şekerpancarı tarımının yoğun olarak yapıldığı Çukurova, Karadeniz, Ege ve İç Anadolu Bölgelerine; bu bitkilerin çapa, sulama ve hasat zamanlarında Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Orta Anadolu Bölgelerinden yüz binlerce gezici ve geçici tarım işçisinin aileleri ile birlikte akın ettiği görülmektedir (Yıldırak vd., 2003: 63).

Bin dokuz yüz doksan ile 2000 yılları arasında tarımda çalışan nüfus miktarı ve oranı açısından belirgin farkların yaşandığı yerler dikkat çekmektedir. 1990 yılında tarımda çalışan nüfus İstanbul’da 109.161 kişiden 2000 yılında %148 oranında artışla 270.533’e yükselerek en fazla artışın yaşandığı yer olmuştur. İstanbul’un kır nüfusu 1990 yılında 416.179 kişiden 2000 yılında 933.136 kişiye yükselmiştir. Kır nüfus artışının en fazla yaşandığı ilçeler; Büyükçekmece, Çatalca, Silivri, Şile, Gaziosmanpaşa, Kartal, Ümraniye gibi merkezin dışında yer alan alanlardır (Tablo 2–3). İstanbul’da kırsal kesimde

iktisaden faal nüfus içerisinde tarımda çalışanların payı 1990 yılında %41 iken bu oran 2000 yılında %50'ye çıkmıştır.

Tablo 2: Türkiye'de Bazı İl ve İlçelerin Nüfus Değerleri (1990–2000).

İller	1990			2000		
	Toplam	Şehir	Kır	Toplam	Şehir	Kır
Artvin	212.833	66.097	146.736	191.934	84.198	107.736
Edirne	404.599	210.421	194.178	402.606	230.908	171.698
Çorum	608.660	254.272	354.388	597.065	311.897	285.168
Kastamonu	423.206	148.861	274.345	375.476	174.020	201.456
Tunceli	133.584	50.799	82.785	93.584	54.476	39.108
İstanbul	7.195.773	6.779.594	416.179	10.018.735	9.085.599	933.136
Büyükçekmece	142.910	22.394	120.516	384.089	35.860	348.229
Çatalca	64.241	11.550	52.691	81.589	15.779	65.810
Silivri	77.599	26.049	51.550	108.155	44.530	63.625
Şile.	25.372	7.872	17.500	32.447	10.262	22.185
Beykoz	161.609	142.075	19.534	210.832	172.291	38.541
Gaziosmanpaşa	393.667	354.186	39.481	752.389	658.756	93.633
Kartal	273.572	252.221	21.351	407.865	337.390	70.475
Ümraniye	303.434	242.091	61.343	605.855	440.859	164.996

Yine tarımda çalışan nüfus bakımından Kocaeli'de %74, Mersin'de %36, Şanlıurfa'da %33, Antalya %28, Isparta'da %23, Hatay'da %22'lik artışlar görülmüştür. Buna karşılık Tunceli'de tarımda çalışan nüfus %57'lik düşüşle 42.367 kişiden 18.418 kişiye inmiştir. Yine Artvin'de %36, Sinop'ta %25, Kastamonu ve Edirne'de %23, Çorum'da %21 ile en yüksek düşüşler yaşanmıştır (Şekil 1–2). Bu alanlarda tarımsal nüfus düşüşünün en önemli sebebi kırdan kente olan göçlerdir. Çünkü bu dönemlerde kırsal nüfusta önemli oranda azalmalar yaşanırken aynı yerlerin şehir nüfuslarında artışlar görülmüştür (Tablo 2–3).

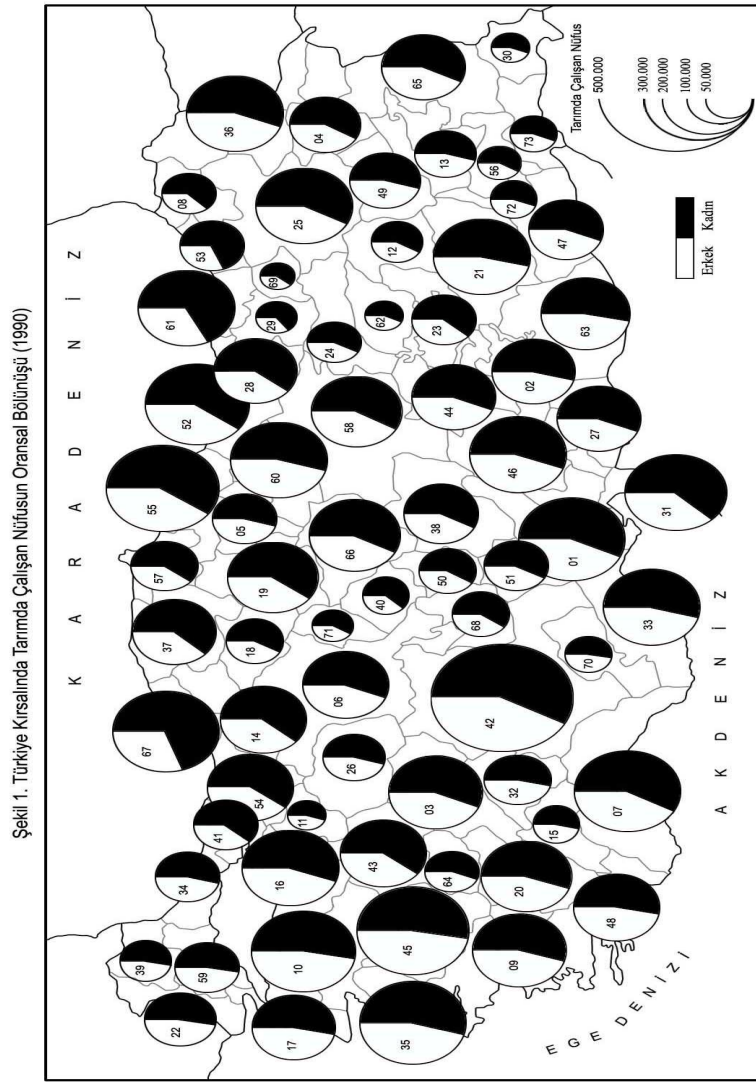
Tablo 3: Türkiye Kırsalında Tarım Sektöründe Çalışan Nüfusun En Fazla Olduğu İller (1990–2000).

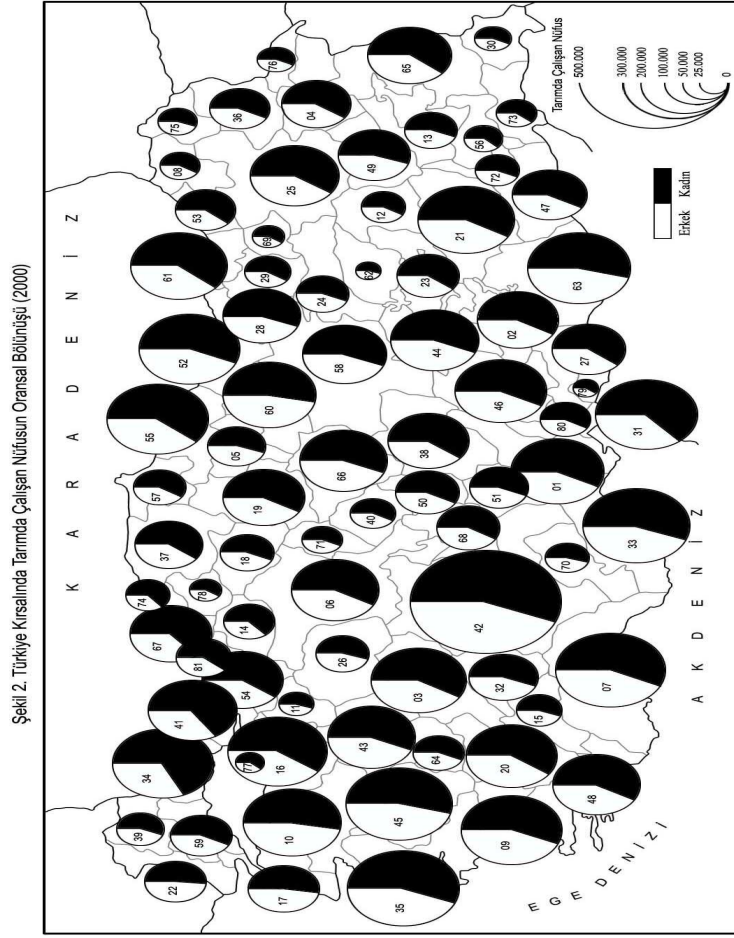
1990	Tarımda Çalışan Nüfus	2000	Tarımda Çalışan Nüfus
Konya	420.142	Konya	489.832
Samsun	357.401	Antalya	356.489
Manisa	345.836	İzmir	341.267
İzmir	299.312	Mersin	335.793
Adana	295.554	Manisa	331.806
Zonguldak	281.808	Samsun	314.751
Antalya	279.239	Hatay	310.124
Balıkesir	273.391	Şanlıurfa	296.526
Ordu	265.840	İstanbul	270.533
Hatay	254.968	Ordu	266.726
K.Maraş	247.012	Bursa	265.445
İçel	246.747	Aydın	264.610
Bursa	238.877	Balıkesir	261.323
Trabzon	235.109	Trabzon	257.415
Erzurum	234.177	Afyon	248.778
Kars	234.073	Diyarbakır	247.811
Tokat	232.543	Tokat	246.121
Diyarbakır	232.112	K.Maraş	241.855
Aydın	229.783	Adana	233.754
Afyon	226.185	Denizli	218.066
Şanlıurfa	223.101	Muğla	213.171
Sivas	209.584	Ankara	211.045
Yozgat	207.484	Yozgat	210.350

Kadınların tarımda en yoğun olarak çalıştığı iller 1990 yılında Karadeniz bölgesi illeri iken 2000 yılında bu durumda da önemli değişiklikler görülmüştür. İstanbul, Kocaeli, Siirt, Şırnak, Van Karadeniz bölgesi dışında en yüksek oranlara sahip iller olmuştur (Tablo 4).

Tablo 4: Türkiye Kırsalında Tarım Sektöründe Çalışan Kadın Nüfus Oranının En Fazla Olduğu İller (1990–2000).

1990	Tarımda Çalışan Kadın %	2000	Tarımda Çalışan Kadın %
Zonguldak	68,2	İstanbul	66,6
Rize	68,0	Kocaeli	64,8
Trabzon	66,4	Hatay	63,3
Gümüşhane	63,5	Bartın	63,1
Artvin	61,7	Zonguldak	63,0
Bayburt	60,7	Siirt	62,5
Hatay	60,6	Bolu	61,6
Kocaeli	60,5	Şırnak	61,4
Bolu	60,0	Düzce	61,1
Kastamonu	60,0	Trabzon	61,0
		Kayseri	61,0
		Van	60,9
		Rize	60,8
		Karabük	60,2
		Yalova	60,2

Türkiye kırsalında toplam çalışan nüfus içerisinde tarımda çalışan nüfus oranlarına bakıldığında ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinde bu oranların en yüksek değerler gösterdiği dikkat çekmektedir (Tablo 5). Ülkenin batısına doğru gidildikçe ise gelişmişlikle paralel olarak bu oranlar düşmektedir ve İstanbul ve Kocaeli’de en düşük değerler göstermektedir.

Tablo 5: Türkiye Kırsalında Toplam Çalışan Nüfus İçerisinde Tarım Sektöründe Çalışan Nüfus Oranının En Fazla Olduğu İller (1990–2000).

1990	Toplam Çalışan İçinde Tarımın Payı %	2000	Toplam Çalışan İçinde Tarımın Payı %
Şanlıurfa	94,4	Şanlıurfa	94,0
Adıyaman	93,8	Muş	93,5
Diyarbakır	93,4	Adıyaman	92,9
Batman	93,4	Ardahan	92,9
Bitlis	93,0	Yozgat	92,5
Yozgat	92,9	Tokat	92,3
Çorum	92,7	Kars	91,9
Muş	92,6	Sivas	91,6
Kars	92,3	Bitlis	91,6
Tokat	91,8	Giresun	91,6
Bingöl	91,6	Ağrı	91,4
Samsun	91,5	Bayburt	91,0
Kastamonu	91,5	Batman	90,9
Bayburt	91,3	Erzurum	90,8
Ağrı	91,3	Çorum	90,8
Gaziantep	91,3	Kastamonu	90,7
Mardin	91,3	Karaman	90,5
Sivas	91,2	Mardin	90,5
Erzurum	91,2	Osmaniye	90,3
Amasya	91,2	Diyarbakır	90,0

Türkiye’de kırsal kesimde tarımda çalışan kadın nüfus oranı 1990 ve 2000 yıllarında, il genel durumu göz önünde bulundurulduğunda %50’nin altına hiçbir yerde düşmemiştir (Şekil 1-2). Bin dokuz yüz doksan yılında kırsal alanda tarımda çalışan kadın oranları İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerimizde yüksek değerler gösterirken 2000 yılında kırsal alanda tarımda çalışan kadın oranları başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere çoktan aza doğru sırasıyla Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Doğu Anadolu, Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgeleri şeklinde sıralanmaktadır (Tablo 6-7).

Bin dokuz yüz elli beş yılında ülkemizde tarımda çalışan kadınların oranı %57-59 kadardır. Bunlar içinde Karadeniz farklı bir nitelik göstermektedir. Bazı Doğu Karadeniz illeriyle Zonguldak’ta tarımda çalışanlar içinde kadınların payı %50’yi aşmaktadır (Tümertekin 1958-1959, 173). Karadeniz bölgesinde kadınlar 1955 yılında tarımsal faaliyetlerdeki iş gücünün %67’sini oluşturmaktaydı ve bölgede Samsun hariç bütün değerler %56’nın üstündeydi. Rize’de ise Türkiye’nin en yüksek değeri olan %67’ye erişmişti. Karadeniz bölgesindeki bu karakter, güneyine komşu olan sahalarda da devam etmekteydi. Gümüşhane, Erzurum ve Sivas kadın işçilerin hakim olduğu sahalarda içineydi (Tümertekin, 1964: 58). Günümüzde de Türkiye’de tarımda çalışan kadınların oranı %57-58 değerindedir. Bu demek oluyor ki 1950’li yıllardan itibaren kadınlar hala tarım sektörünün vazgeçilmez elemanlarıdır. Ülkemizde bölgeler arasında birtakım farklılaşmalar tabii ki yaşanmaktadır. Bunda da kırdan kente olan işçi göçlerinin etkisi çok büyüktür. Özellikle Karadeniz Bölgesi’nde 1990’da %68’lere ulaşan kadınların payı 2000 yılında önemli oranda düşüşler göstermiştir (Tablo 6-7). Kırsal alanda tarımda çalışan kadın oranlarının 1990 yılında Karadeniz başta olmak üzere İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde ülke ortalamasının üstünde değerler göstermesinin temel nedenleri doğal unsurlar, kırsal yerleşme sayısının bu bölgelerimizde daha fazla olması ve hâkim ekonomik faaliyetlerin büyük ölçüde tarıma dayalı olmasıdır.

Bin dokuz yüz doksan yılında tarım sektöründe çalışan kadın oranları bölgelere göre kırsal kesimde %55’ten fazladır. Ülke ortalaması ise %57,2’dir. Bu oran en fazla Karadeniz Bölgesi’nde (%60,8) ve en düşük Marmara Bölgesi’nde (%55,2)’dir. İki bin yılında ise genel olarak bölgelere göre kırsal alanda tarım sektöründe çalışan kadın oranları artış göstermiştir. Kırsal alanda tarımda çalışan kadın oranlarında en fazla artış yaklaşık %3 ile Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, %2 ile Akdeniz ve Ege bölgelerinde, yaklaşık %1 ile Doğu Anadolu Bölgesi’nde görülmektedir (Tablo 6-7). Son yıllarda Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri dışındaki diğer bölgelerimizin kırsal kesiminde tarımda çalışan kadın oranlarında artış vardır. Bu artış, doğrudan tarımda çalışan kadın sayısındaki artış değil, daha çok tarımda çalışan erkek sayısındaki azalma nedeniyle açıklanabilir. Nitekim bu dönemde başta ekonomik nedenler olmak üzere çeşitli doğal, sosyal ve kültürel nedenlere bağlı olarak kırsal kesimden kentlere yönelik erkek nüfus göçlerinin olduğu bilinmektedir.

Bin dokuz yüz ellilerden itibaren kırdan kente olan göçler kentlerin nüfus yapısında etkili olurken göç veren kırsal kesimdeki iktisaden faal nüfusun cinsiyet yapısında değişime yol açmaktadır. Göçe katılanların büyük bir bölümünü ilk etapta erkek nüfus oluşturduğundan kırdaki işlerin yürütülmesi kadınlara kalmaktadır. Bu durum kırsal nüfusun fazla olduğu illerde iktisaden faal kadın nüfusun artmasına neden olmaktadır. İktisaden faal kadın nüfus oranının en fazla olduğu Karadeniz Bölgesi’nin temelinde de bu durum yatmaktadır (Özgür, 1998: s.43).

Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde 1990 yılından 2000 yılına görülen artışın en önemli sebebi ise GAP Projesi’nin tamamlanması ile birlikte tarımda çalışan nüfusun artış göstermesidir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’ndeki gelişmelere bağlı olarak “sulu tarım” faaliyetlerinin yaygınlaşması ve elde edilen verim artışıyla birlikte, çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu “mevsimlik tarım işçiliği” göçleri ve bölge dışına olan göçler azalmıştır. Dolayısıyla kırsal alanda tarımda çalışan kadın sayısı ve oranları artmıştır. Nitekim özellikle Diyarbakır ve Şanlıurfa’da kırsal kesim nüfusunda 1990 yılından 2000 yılına kadar nüfus artışı görülmektedir. Bin dokuz yüz doksan yılında Diyarbakır kırsalında kadın nüfus 249.090 iken 2000 yılında 273.561; Şanlıurfa’da 1990 yılında 224.252 iken bu rakam 2000 yılında 295.147 kişiye çıkmıştır.

Doğu Anadolu Bölgesi’nde görülen artış ise daha çok suni bir artıştır. 1990 yılından sonra şehirleşme süreci ile birlikte kırsal kesimden kentlere erkek nüfus göçü yaşanmıştır. Kadınlar ise bu göç hareketine bölgenin sosyo-ekonomik şartları sebebiyle çok yavaş katılmışlardır. Dolayısıyla kırdaki kadın nüfus fazlalığı dikkat çekmektedir. Kırsal kesimde tarımda çalışan kadın nüfus oranlarındaki artış ise erkek nüfusun göçmesi sebebiyle oranların kadınlar lehine artmasından başka bir şey değildir. Ayrıca PKK terör örgütünün faaliyetlerini artırdığı sahalarda, kaçak sınır ticaretinin yapıldığı sahalarda devlet otoritesini ve güvenlik tedbirlerini artırmak, yerel halkı terör örgütünün yanında yer almaktan kurtarmak, işsizliği bir nebze azaltmak ve ekonomik destek sağlamak gibi amaçlarla “koruculuk sistemi”

geliştirilmiştir. Koruculuk sistemiyle erkek nüfusun önemli bir kısmı çiftçi durumundan devlet memuru saflarına geçmiştir. Dolayısıyla iktisaden faal olma alanları da suni olarak tarımdan hizmetler sektörüne geçmiştir. Buna bağlı olarak söz konusu alanlarda tarımda çalışan erkek oranları düşerken, kadın oranlarında suni artışlar ortaya çıkmıştır.

Tablo 6: Türkiye Kırsalında Tarımda Çalışan Kadın Nüfus Oranının Bölgesel Dağılışı - 1990.

Karadeniz	%	İç Anadolu	%	Doğu Anadolu	%	Akdeniz	%
Rize	68	Kırşehir	60	Elazığ	60	Hatay	61
Zonguldak	68	Aksaray	59	Ağrı	58	K.Maraş	56
Trabzon	67	Sivas	58	Erzurum	58	Adana	56
Gümüşhane	64	Yozgat	58	Van	58	Antalya	56
Artvin	62	Çankırı	58	Erzincan	58	Burdur	54
Bayburt	61	Konya	58	Bingöl	57	Isparta	54
Kastamonu	60	Kayseri	58	Tunceli	57	Mersin	54
Sinop	60	Nevşehir	58	Hakkâri	57		
Bolu	60	Kırıkkale	58	Kars	56		
Çorum	59	Niğde	57	Malatya	56		
Giresun	59	Ankara	57	Şırnak	56		
Ordu	58	Eskişehir	55	Bitlis	55		
Samsun	58	Karaman	54	Muş	55		
Tokat	55						
Amasya	55						
Bölge Ortalaması	60,8		57,5		57,1		55,8
Güney Doğu Anadolu	%	Ege	%	Marmara	%		
Siirt	58	Kütahya	59	Kocaeli	61		
G.Antep	57	Afyon	57	Sakarya	59		
Mardin	56	Uşak	56	Bursa	55		
Adıyaman	55	Denizli	56	Bilecik	55		
Batman	55	Aydın	55	Çanakkale	54		
Diyarbakır	55	İzmir	54	Tekirdağ	54		
Ş.Urfa	53	Muğla	54	İstanbul	54		
		Manisa	53	Balıkesir	53		
				Kırklareli	53		
				Edirne	53		
Bölge Ortalaması	55,7		55,5		55,2		
Türkiye Ortalaması				57			

Tablo 7: Türkiye Kırsalında Tarımda Çalışan Kadın Nüfus Oranının Bölgesel Dağılışı-2000.

Karadeniz	%	GD Anadolu	%	Akdeniz	%	Doğu Anadolu	%
Bartın	63	Siirt	63	Hatay	63	Van	61
Zonguldak	63	G.Antep	59	Kilis	59	Şırnak	61
Bolu	62	Adıyaman	58	Osmaniye	58	Elazığ	60
Rize	61	Diyarbakır	58	K.Maraş	58	Ağrı	59
Trabzon	61	Mardin	58	Adana	58	Erzurum	59
Düzce	61	Batman	58	Antalya	58	Hakkâri	59
Gümüşhane	60	Ş.Urfa	54	Isparta	56	Kars	58
Karabük	60			Mersin	56	Bingöl	58
Bayburt	59			Burdur	56	Bitlis	57
Samsun	59					Iğdır	57
Sinop	59					Malatya	56
Kastamonu	59					Erzincan	56
Çorum	58					Ardahan	55
Artvin	58					Muş	55
Ordu	57					Tunceli	54
Giresun	56						
Amasya	56						
Tokat	55						
Bölge Ortalaması	59,3		58,2		58,1		58
Marmara	%	Ege	%	İç Anadolu	%		
İstanbul	67	Denizli	60	Kayseri	61		
Kocaeli	65	Muğla	59	Aksaray	59		
Yalova	60	Afyon	58	Kırşehir	59		
Sakarya	59	Kütahya	58	Ankara	59		
Bursa	59	İzmir	57	Nevşehir	58		
Tekirdağ	58	Uşak	57	Yozgat	57		
Kırklareli	56	Aydın	57	Konya	57		

Bilecik	55	Manisa	55	Çankırı	57		
Bahkesir	54			Niğde	57		
Çanakkale	53			Sivas	56		
Edirne	52			Kırıkkale	56		
				Karaman	56		
				Eskişehir	55		
Bölge Ortalaması	58		57,5		57,3		
Türkiye Ortalaması						58	

Kırsal kesimde tarımda çalışan kadın nüfus 1990 yılında tamamen Doğu Karadeniz ve Batı Karadeniz’de yoğunluk alanı oluşturmuş durumdadır. İl ortalama değerleri dışında ülkemizdeki bazı ilçelerde oranlar %75’leri bile aşmaktadır. Trabzon’da 16 ilçe, Zonguldak’ta 13 ilçe, Rize’de 11 ilçe, Kastamonu’da 5 ilçede kadınların %65’inden fazlası tarımla uğraşmaktadır (Tablo 8, Şekil 3). Özgüç’ün de bahsettiği gibi Karadeniz Bölgesi, kadınların erkeklerden daha yüksek oranda çalışarak tarım işlerinin en büyük yükünü aldıkları sahalara karşılık gelmektedir (Özgüç, 2006: 203).

Tarımda çalışan kadın nüfus 1990’lı yıllara kadar ülke genelindeki dağılım dokusunu bozmamıştır. Oranlarda görülen ufak tefek değişimler dışında bölgesel dağılım kalıbı hemen hemen aynı kalmıştır. İki bin yılı dağılım haritasına bakıldığında ise durum, Bin dokuz yüz doksan yılından oldukça farklı yoğunluk bölgeleri ile karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı yılda tamamen Doğu Karadeniz ve Batı Karadeniz Bölümlerinde görülen yoğunlaşma 2000 yılına gelindiğinde daha farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Doğu Karadeniz Bölümü’ndeki yoğunlukların oldukça azalmış olduğu, Batı Karadeniz Bölümü’nde de 1990 oranlarıyla nispeten aynı kaldığı görülmektedir. Bu bölümler dışında Marmara Bölgesi’ndeki yoğunluk alanları İstanbul ve Kocaeli; Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ülkenin tamamen güneydoğusuna denk gelen alanlardaki Hakkâri, Şırnak, Van, Siirt dolayları; Akdeniz Bölgesi’nde Hatay, Antalya; İç Anadolu’da Kayseri; Ege’de İzmir, Aydın, Muğla’nın bazı ilçeleri dikkat çekicidir (Tablo 9, Şekil 4).

Tablo 8: Kırsal Kesimde Tarımda Çalışan Kadın Nüfus Oranının %65 ve Üzerinde Olduğu İlçeler (1990).

Hemşin (Rize)	75,5	Alaplı (Zonguldak)	68,0	Vakfikebir (Trabzon)	66,1
Abana (Kastamonu)	72,8	Merkez (Rize)	67,9	Hayrat (Trabzon)	66,0
Gökçebey (Zonguldak)	71,5	Çayeli (Rize)	67,8	Bartın (Zonguldak)	66,0
Merkez (Zonguldak)	71,3	Ardeşen (Rize)	67,7	Dört Yol (Hatay)	65,8
Devrek (Zonguldak)	70,7	Beşköy (Trabzon)	67,7	Çarşıbaşı (Trabzon)	65,8
Derepaşarı (Rize)	70,5	Torul (Gümüşhane)	67,5	Türkeli (Sinop)	65,6
İkizdere (Rize)	70,5	Arsin (Trabzon)	67,5	Talas (Kayseri)	65,5
Gölcük (Kocaeli)	70,3	Sürmene (Trabzon)	67,5	Güzelyurt (Aksaray)	65,3
Hopa (Artvin)	70,2	Araklı (Trabzon)	67,2	Ayancık (Sinop)	65,2
Pazar (Rize)	70,2	Köprübaşı (Trabzon)	67,1	Mengen (Bolu)	65,0
Dernekpaşarı (Trabzon)	70,0	Güneysu (Rize)	67,0	Şiran (Gümüşhane)	65,0
Yenice (Zonguldak)	69,6	Merkez (Trabzon)	67,0	İskenderun (Hatay)	65,0
Kalkandere (Rize)	69,4	Düzköy (Trabzon)	67,0	İyidere (Rize)	65,0
Çaycuma (Zonguldak)	69,2	Dodurga (Çorum)	66,9	Karabük (Zonguldak)	65,0
Ereğli (Zonguldak)	69,2	Tavşanlı (Kütahya)	66,9	Küre (Kastamonu)	64,8
Çamlıhemşin (Rize)	69,0	Maçka (Trabzon)	66,9	Amasra (Zonguldak)	64,8
İnebolu (Kastamonu)	68,6	Of (Trabzon)	66,7	Akçaabat (Trabzon)	64,7
Çatalzeytin (Kastamonu)	68,4	Safranbolu (Zonguldak)	66,7	Eflani (Zonguldak)	64,7
Arhavi (Artvin)	68,3	Murgul (Artvin)	66,6	Keçiören (Ankara)	64,6
Harmancık (Bursa)	68,0	Merkez (Gümüşhane)	66,3	Dörtdivan (Bolu)	64,5
Bozkurt (Kastamonu)	68,0	Tonya (Trabzon)	66,3	Ulus (Zonguldak)	64,5
Çaykara (Trabzon)	68,0	Melikgazi (Kayseri)	66,1		

Tablo 9: Kırsal Kesimde Tarımda Çalışan Kadın Nüfus Oranının %65 ve Üzerinde Olduğu İlçeler (2000).

Çukurca (Hakkâri)	73,4	Gölcük (Kocaeli)	66,2
Gazimir (İzmir)	71	Tuzla (İstanbul)	66,1
Çerkezköy (Tekirdağ)	69,6	Dört Yol (Hatay)	65,9
B.Çekmece (İstanbul)	69,4	Eyüp (İstanbul)	65,9
Mamak (Ankara)	69	İnebolu (Kastamonu)	65,8
Ümraniye (İstanbul)	69	Beykoz (İstanbul)	65,7
Kartal (İstanbul)	68,5	Elmadağ (Ankara)	65,4
Talas (Kayseri)	68,4	Merkez (Bolu)	65,4
Melikgazi (Kayseri)	68,3	Ereğli (Zonguldak)	65,4
Sapanca (Sakarya)	67,9	Eruh (Siirt)	65,2

Güçlükonak (Şırnak)	67,5	Altındağ (Ankara)	65,1
Gebze (Kocaeli)	67,3	Aliğa (İzmir)	65,1
Asarcık (Samsun)	67	Yenimahalle (Ankara)	65
Yeniçağa (Bolu)	66,8	İskenderun (Hatay)	65
G.Osmanpaşa (İstanbul)	66,8	Körfez (Kocaeli)	65
Merkez (Kocaeli)	66,6	Baykan (Siirt)	65
Uludere (Şırnak)	66,6	Edremit (Van)	65
Osmangazi (Bursa)	66,4	Gerger (Adıyaman)	64,8
Merkez (Denizli)	66,4	Uzundere (Erzurum)	64,7
Antakya (Hatay)	66,2	Sarıyer (İstanbul)	64,6

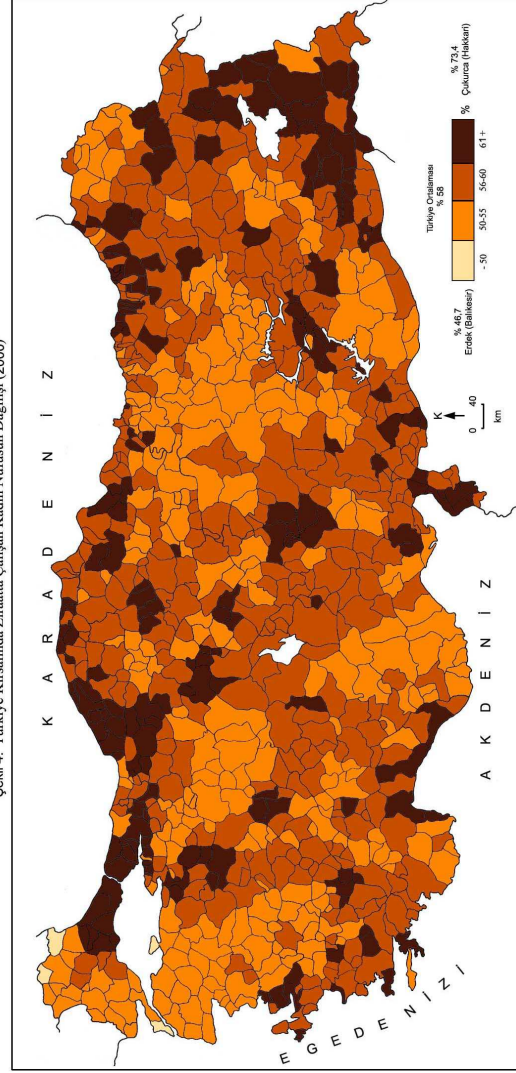
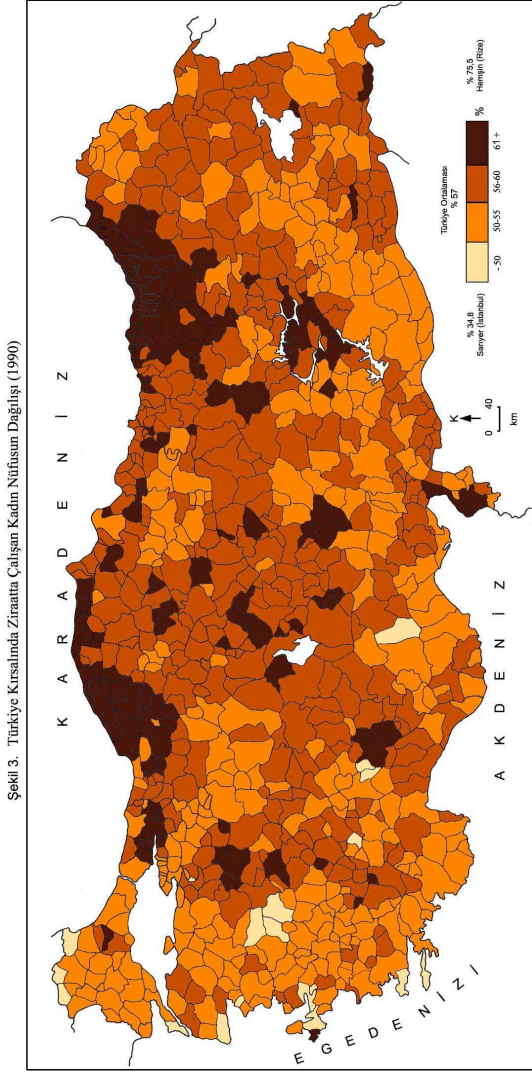
Türkiye’de tarımda çalışan kadınların dağılımında dikkati çeken en önemli noktalardan birisi de Doğu ve Batı Karadeniz’deki en yoğun bölge dışında ülke genelinde oranlar %55–60 arasında dağılış göstermektedir. Bu oranlar hiç de azımsanmayacak değerlerdedir (Şekil 3–4). Tarımda çalışan kadınların azınlıkta olduğu bazı sahalara hariç hemen bütün Türkiye bu gruptandırma dahil edilebilir (Özgüç, 2006: 204). Geçmişte neredeyse Karadeniz illeriyle (emek-yoğun ürünler nedeniyle) özdeşleşen tarımda yüksek kadın çalışan oranı artık daha yaygınlık kazanmış, oranların her yerde yüksek olduğu bir dağılış kalıbı görülmektedir (Özgüç, 2006: 212).

Bin dokuz yüz elli beş yılında Karadeniz bölgesi, bilhassa Doğu Karadeniz, kadınların en fazla çalıştığı sahalara iken, Trakya, Ege, Akdeniz’in Mersin ve İskenderun körfezi çevreleri ise en az çalıştıkları alanlardır. Kadınların en az çalıştıkları yerlerde de oran %50’nin altında değildir (Tümer 1964, 58). Tarımda çalışan kadın nüfus oranları illerin hiç birinde %50 değerinin altına düşmemiştir. En düşük değerler de 1990 yılında Balıkesir, Edirne, Manisa (%53), 2000 yılında da yine Edirne (%51), Çanakkale (%53), Balıkesir (%54) gibi batı illerine aittir (Şekil 3–4). Edirne gibi geleneksel tarım faaliyetleriyle tanınan illerdeki kadın payının görece daha düşük olmasının nedeni ise, daha çok buralarda geniş alanlarda uygulanan tahıl ve yağlı bitkilere dayalı, emeğin daha az makinenin daha ağır bastığı tarım türünün egemenliğidir (Özgüç, 2006: 212).

İlçelerdeki yapı incelendiğinde ise daha farklı durumların ortaya çıkabildiği dikkat çekmektedir. Türkiye’de il genelinde kırsal kesimde tarımda çalışan kadın nüfus oranı %50’nin altına hiçbir yerde düşmezken daha ayrıntılı istatistiklerde %50 oranının altına düşen bazı yerlerin olduğu saptanmıştır. Bu alanlar 1990 yılında 24, 2000 yılında da 4 ilçeye aittir. Bu alanlar Trakya, Güney Marmara ve Ege’de görülmektedir. Özellikle Edirne, Çanakkale, Kırklareli, Balıkesir örnek teşkil etmektedir (Tablo 10, Şekil 3–4).

Tablo 10: Kırsal Kesimde Tarımda Çalışan Kadın Nüfus Oranının %50’nin Altında Olduğu İlçeler (1990–2000).

1990	%		%
Aksu (Isparta)	49,9	Urla (İzmir)	47,7
İvrindi (Balıkesir)	49,7	Gömeç (Balıkesir)	47,6
Eceabat (Çanakkale)	49,7	Gördes (Manisa)	47,3
Buca (İzmir)	49,5	Başçiftlik (Tokat)	47
Lalapaşa (Edirne)	49,3	Datça (Muğla)	46,4
Ayrancı (Karaman)	49	Demirci (Manisa)	45,8
Ayvacı (Çanakkale)	48,9	Demirköy (Kırklareli)	45,7
Sındırgı (Balıkesir)	48,8	Başmakçı (Afyon)	45,6
Bodrum (Muğla)	48,4	Marmara (Balıkesir)	44,5
Yenişarbademli (Isparta)	48	Karşıyaka (İzmir)	43,7
Koçaz (Kırklareli)	47,8	Yıldırım (Bursa)	39
Eyüp (İstanbul)	47,7	Sarıyer (İstanbul)	34,8
		Toplam Yerleşme Sayısı	24
2000			
Demirköy (Kırklareli)	48,9	Koçaz (Kırklareli)	48
Eceabat (Çanakkale)	48,8	Erdek (Balıkesir)	46,7
		Toplam Yerleşme Sayısı	4

Tarımda çalışan kadınların ülkedeki dağılışında gözlenen değişik oranların şu hususlarla ilgili olduğu düşünülebilir: Kadın ve erkek nüfus oranı, tarımın türü ve tekniği, sosyal sebeplerdir. Kadın ve erkek nüfus oranının Türkiye'deki dağılışı ile tarımda çalışan kadın işçiler oranının dağılışı arasında dikkat çeker bir uygunluk vardır. Karadeniz Bölgesi Türkiye'de gerek kırsal ve gerekse şehir nüfusunda kadınların fazla olduğu sahalardır. Özellikle kırsal nüfusundaki kadın fazlalığı ile Türkiye'de kadın fazlalığının en fazla alanı oluşturan Karadeniz Bölgesindeki kadın tarım işçisi çokluğunun açıklanmasında bu husus dikkat çekiyor (Özgüç, 2006: 204). Tarımın türü ve tekniğinin de kadınların tarım faaliyetine katılım oranına etki ettiğine kuşku yoktur. Nitekim çapa ve ağaç tarımının hakim bulunduğu sahalarda kadın işçilerin yoğun olduğu görülmektedir (Özgüç, 2006:205).

Türkiye'de kırsal kesimde yaşayan nüfus doğal olarak tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım dışı hizmetler ve sanayi sektörlerinde çalışan nüfusun payı ise oldukça azdır. Türkiye kırsalında toplam kadın nüfusunun 1990 yılında %58'i, 2000 yılında da %62'si iktisaden faaldir. İktisaden faal kadın nüfusun %96'sı ise tarım sektöründe çalışmaktadır. Kadın nüfusun kırsal kesimde tarım dışı alanlarda çalışması erkeklere göre çok zayıftır ve bu oran %4 civarındadır.

İktisaden faal kadın nüfusun %90'ın üzerindeki tarım sektöründeki payları 1990 yılında 794 ilçede görülürken 2000 yılında ilçe sayısı 845'e yükselmiştir (Tablo 11). Tarım sektöründe çalışan toplam nüfus içerisinde kadınların payı 1990'da 24, 2000 yılında da 4 ilçe hariç %50'nin üzerindedir. Türkiye genelinde tarımda kadın %56-60 oranıyla en fazla yoğunluk oluşturan paydır (Tablo 12).

Tablo 11: Kırsal Kesimde İktisaden Faal Kadın Nüfusun Tarım Sektöründeki Payı (1990–2000).

%	İlçe Sayısı	
	1990	2000
90 ve üzeri	794	845
80–90	53	41
70–80	25	9
60–70	6	4
50 ve daha az	3	2
Toplam İlçe Sayısı	881	901

Tablo 12: Kırsal Kesimde Tarım Sektöründe Çalışan Nüfus İçinde Kadının Payı (1990–2000).

%	İlçe Sayısı	
	1990	2000
— 50	24	4
50–55	318	251
56–60	384	441
61 +	155	205
Toplam İlçe Sayısı	881	901

Sonuç

Kadınlar kırsal kesimin yükünü erkeklerden daha fazla omuzlamaktadırlar. Evin, ailenin ve çocukların sorumluluğunun yanı sıra tarımda çalışarak işgücüne ortak olmaktadır. Tarımda çalışan nüfus istihdam edilmiş nüfus olarak görülmesine rağmen kadınlar ücretsiz aile işçisi olarak çalıştıkları için istihdam kelimesi buradaki kadınlar için pek de uygun bir kelime olmamaktadır. Tarımdaki kadın gücü, büyük oranda “aile yardımcısı” sıfatıyla ücretsiz çalışmaktadır. Bu tarz çalışmanın karşılığı, kadının tüm ailesinin ekonomik gücünü arttırmaya bedeni emeğiyle katılmasından ibarettir.

Bin dokuz yüz doksan ve 2000 yılları arasındaki kırsal kesimde tarım sektöründe çalışan kadınların dağılımında meydana gelen değişimleri ortaya koymayı amaçladığımız bu çalışmada bölgesel bazı farklılıkların dışında oran itibarıyla kadınların tarım sektöründeki payları azalmak yerine artarak devam etmektedir. Türkiye’de kırsal kesimde çalışan kadın nüfus, %90–95 oranında tarım sektöründe istihdam olmuştur. Tarımda çalışan kadınların dağılımında dikkati çeken en önemli noktalardan birisi 1990 yılında Doğu ve Batı Karadeniz’de görülen yoğunluk alanı 2000 yılında daha farklı bölgelerde karşımıza çıkmaktadır. Doğu Karadeniz Bölümü’ndeki yoğunlukların oldukça azalmış olduğu, Batı Karadeniz Bölümü’nde de 1990 oranlarıyla nispeten aynı kaldığı görülmektedir. Bu bölümler dışında Marmara Bölgesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Ege ve İç Anadolu’da tarımsal kadın işgücünün bariz bir şekilde yoğunluk gösterdiği alanlar dikkat çekmektedir.

Kırsal alanda tarımda çalışan kadın oranlarında en fazla artış yaklaşık %3 ile Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, %2 ile Akdeniz ve Ege bölgelerinde, yaklaşık %1 ile Doğu Anadolu Bölgesi’nde görülmektedir. Bu artışlar, doğrudan tarımda çalışan kadın sayısındaki artışla değil, daha çok tarımda çalışan erkek sayısındaki azalma nedeniyle açıklanabilir. Nitekim bu dönemde başta ekonomik nedenler olmak üzere çeşitli doğal, sosyal ve kültürel nedenlere bağlı olarak kırsal kesimden kentlere yönelik erkek nüfus göçlerinin olduğu bilinmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde 1990–2000 yılları arasında yaşanan artışta, GAP Projesinin büyük etkisi olmuştur. Proje ile tarım alanlarının sulanmaya başlaması nedeniyle bölgenin kırsal kesiminden olan mevsimlik işçi göçleri azalmış ve insanlar kendi topraklarını işler duruma gelmişlerdir. Bu sayede bölgede kır nüfusunda artışlar da yaşanmıştır.

Doğu Anadolu Bölgesi’nde görülen artış ise daha çok suni bir artıştır. Bin dokuz yüz doksan yılından sonra şehirleşme süreci ile birlikte kırsal kesimden kentlere erkek nüfus göçü yaşanmıştır. Kadınlar ise bu göç hareketine bölgenin sosyo-ekonomik şartları sebebiyle çok yavaş katılmışlardır. Dolayısıyla kırdaki kadın nüfus fazlalığı dikkat çekmektedir. Ayrıca terör faaliyetlerinin yoğun olduğu sahalarda devlet otoritesini ve güvenlik tedbirlerini arttırmak amacıyla koruculuk sistemi geliştirilmiştir. Böylece erkek nüfusun önemli bir kısmı tarımdan hizmetler sektörüne geçmiştir. Buna bağlı olarak söz konusu alanlarda tarımda çalışan erkek oranları düşerken, kadın oranlarında suni artışlar ortaya çıkmıştır.

Teşekkür: Çalışmaya fikirleriyle yön veren hocam Prof. Dr. Harun TUNÇEL’e teşekkürlerimi sunarım.

EK: Şekil 1 ve 2’de numaralandırılmış olarak gösterilen illerin listesi

01	Adana	21	Diyarbakır	41	Kocaeli	61	Trabzon
02	Adıyaman	22	Edirne	42	Konya	62	Tunceli
03	Afyonkarahisar	23	Elazığ	43	Kütahya	63	Ş.Urfa
04	Ağrı	24	Erzincan	44	Malatya	64	Uşak
05	Amasya	25	Erzurum	45	Manisa	65	Van
06	Ankara	26	Eskişehir	46	Kahramanmaraş	66	Yozgat
07	Antalya	27	Gaziantep	47	Mardin	67	Zonguldak
08	Artvin	28	Giresun	48	Muğla	68	Aksaray
09	Aydın	29	Gümüşhane	49	Muş	69	Bayburt
10	Balıkesir	30	Hakkâri	50	Nevşehir	70	Karaman
11	Bilecik	31	Hatay	51	Niğde	71	Kırıkkale
12	Bingöl	32	Isparta	52	Ordu	72	Batman
13	Bitlis	33	Mersin	53	Rize	73	Şırnak
14	Bolu	34	İstanbul	54	Sakarya	74	Bartın
15	Burdur	35	İzmir	55	Samsun	75	Ardahan
16	Bursa	36	Kars	56	Siirt	76	Iğdır
17	Çanakkale	37	Kastamonu	57	Sinop	77	Yalova
18	Çankırı	38	Kayseri	58	Sivas	78	Karabük
19	Çorum	39	Kırklareli	59	Tekirdağ	79	Kilis
20	Denizli	40	Kırşehir	60	Tokat	80	Osmaniye
						81	Düzce

KAYNAKÇA

- Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan 6.Periyodik Türkiye Raporu (2008). Ankara.
- DOĞRAMACI, E. (1982). *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSSGM) (1998). *Politika Dokümanı - Kadın ve Ekonomi*, Ankara.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSSGM) (2008). *Politika Dokümanı - Kadın ve Ekonomi*, Ankara.
- ÖZGÜÇ, N. (1998). *Kadınların Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- ÖZGÜÇ, N. (2006). “Türkiye Ziraatında Kadın Gücünün Dağılışı: 1955–2000”, *İnsan ve Mekân (Prof. Dr. Erol Tümerterkin’e 80. Yıl Armağanı)*, s.203–213, İstanbul.
- ÖZGÜR, M. (1998). *Türkiye Nüfus Coğrafyası*, Ankara: GMC Basın Yayın Ltd. Şti.
- ŞİMŞEK, M. (2008). *Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Konumu*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- TÜİK, 1990–2000. *Nüfus İstatistikleri*.
- TÜMERTEKİN, E. (1958–1959). “Türkiye Ziraatındaki Kadın Gücünün Dağılışı”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Yıl: XIV-XV, 18–19, s.173–176, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E. (1964). “Türkiye’de Ziraatta Çalışan Kadınların Miktar ve Dağılışındaki Değişim”, *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 7(14), s.54–61, İstanbul.
- YILDIRAK, N. vd. (2003). *Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları*, Ankara: Tarım-İş Sendikası Yayınları.